"दुहाना धेनुर्वृजनेषु कारवेत्मना शतिनं पुरुरूपमिषणि" ऋ०२,२,९, इषणि एषणायाम् भा० । सप्तम्या लुक् । लोके तु एषणिः वा ङीप् । इषणिमिच्छति क्यच् । वेदे० नि० इलोपः इषण्यति "ऋतस्य बुध्न उषसामिषण्यन्" । ऋ०३,६१,७, ततः भावे अ । "इषण्या प्रेषणायाम् "इषण्यया नः पुरुरूपमाभेर" ऋ०८,४९,१८ ।

इषव्य त्रि०इषुणा विध्यति इषौ कुशलो वा यत् । शरलक्ष्ये, १शरव्ये २शरत्यागकुशले च "आराष्ट्रे राजन्यः शूर इषव्योऽतिव्याधी" यजु०ऋ०२२,२२ "इषुभिर्विध्यति इषव्यः यद्वा इषौ कुशलः" वेददी० [धातयः" ऋ०९,७९,१,

इषि त्रि०इष–कि । इच्छावति "विचिदश्नाना इषयोव्य-

इषिका स्त्री इष–गत्यादौ क्वुन् अत इत्त्वम् । इषीकाशब्दार्थे तूलशब्दपरे ह्रस्वः इषिकतूलम्" तदीयतूले ।

इषीका स्त्री ईष–गत्यादिषु ईकन् कित् ह्रस्वश्च । १गजनेत्रगोलके । २काशे, ३मुञ्जामध्यवर्त्तितृणे च तदालम्ब्यैव अश्वत्थाम्ना पाण्डववधाय महास्त्रं परित्यक्तम् यथा भा० प० १४अ० "व्यथितात्माऽभवत् द्रोणिः प्राप्तक्षेममन्यत । तत्र दिव्यमदीनात्मा परमास्त्रमचिन्तयत् । जग्राह च स चेषीकां द्रौणिः सव्येन पाणिना । स तामापदमासाद्य दिव्यमस्त्रमुदैरयत्" इत्युपक्रम्य "ततस्तस्यामिषीकायां पावकः समजायत । प्रधक्ष्यन्निव लोकांस्त्रीन् कालान्तकयमोपमः" इमामिषीकामधिकृत्य कृतोग्रन्थः अण् ऐषीकं भारतान्तर्गतपर्वभेदे "मुञ्जा वेषीका तूलमिति" शत०ब्रा० "यदि नडानां यदि वेणूनां यदि वेषीकाणाम्" शत०ब्रा० १,१,४,१९, ४शरशलाकायां ५वीरणकाष्ठिकायाञ्च उज्ज्व० "तस्मिन्नास्थदिषीकास्त्रं रामोरामावबोधितः" रघुः ।

इषिर त्रि०इष–गतौ किरच् । १गतिशीले । "श न इषिरो अभिया रातः" ऋ०७,३५,४, "इषिरः गतिशीलः" भा० २चलनशीले च "निसामनामिषिरामिन्द्र ! भूमिम्" ऋ०३, ३०,९ । "इषिरां चलन्तीम्" भा० ४अग्नौ पु० उज्ज्व०

इषु पुंस्त्री ईष्यते हिंस्यतेऽनेन ईष–उ ह्रस्वश्च । १बाणे "प्रतिसंहरन्निषुम्" रघुः । "इषुमति रघुसिंहे दंदशूकान् जिघांसौ" भट्टिः । "इषुभिः प्रतियोत्स्यामि" गीता स्त्रीत्व "तस्य साध्वीरिषवो याभिरस्यति" ऋ०२,२१,४,८ । "यामिषुं गिरिशन्त ! बिभर्ष्यस्तवे" यजु० १६.३ । तत्तुल्यसंख्ये २पञ्चसंख्यान्विते च । पञ्चशरशब्दे वक्ष्यमाणस्य कामशरस्य पञ्चसंख्याकत्वस्यानुसारेण शरशब्देन हि पञ्चसंख्या बोध्यते । "पञ्चपञ्चाष्टसप्तेषु ज्ञेयमोजःसु राशिषु" ज्योति० । ३ वृत्तक्षेत्रान्तर्गते जीवावधिपरिधिपर्य्यन्तकृतसरलरेखायाञ्च तदानयनप्रकारः सोदाहरणः लीला०दर्शितो यथा

"ज्याव्यासयोगान्तरघातमूलं व्यासस्तदूनोदलितः शरः स्यात् । व्यासाच्छरोनाच्छरसङ्गुणाच्च मूलं द्विनिघ्नं भवतीह जीवा । जीवार्द्धभक्ते शरभक्तयुक्ते व्यासप्रमाणं प्रवदन्ति वृत्ते" उदा० दशविस्तृतिवृत्तान्तर्यत्र ज्या षण्मिता भवेत् । तत्रेषुं वद बाणाज्ज्यां ज्याबाणाभ्याञ्च विस्तृतिम्" न्यासः । व्यासः १०, ज्या ६, अनयोर्योगः १६, अन्तरं ४ तयोर्घातो ६४, तस्य मूलं ८, तेनोनोव्यासः २, दलितः शरः १। तेन १०हस्तव्यासके वृत्तक्षेत्रे यदि जीवमितिः ६ तदा शरमानम् १ एकहस्त इति ज्ञेयम् । ज्ञातशरव्यासके वृत्तक्षेत्रे जीवानयनं यथा व्यासः १० हस्तः, शरः १हस्तः तेनोनितः व्यासः ९, तस्य मूलम् ३ । द्वाभ्यां गुणितम् ६, जीवामानम् । ज्ञाताभ्यां ज्याबाणाभ्यां व्यासानयनम् । यथा जीवा ६ तस्यार्द्धं ३, तस्य वर्गः ९ । शरसंख्यया १ भक्ते ९ । शरसंख्यया १ योगे व्यासमानम् १० । एवमन्यसंख्यकजीवादौ अनया दिशा शराद्यानयनम् । ग्रहाणां क्रान्तिवृत्त क्षेत्रस्य शरानयनं संक्षेपेण दर्शितम् सि०शि०

"सत्रिराशिग्रहद्युज्यानिघ्नस्त्रिज्योद्धृतः शरः । स्फुटोऽसौ क्रान्तिसंस्कारे दृक्कर्मण्यक्षजे तथा" मू० । "अयं संक्षिप्तो गौणप्रकारः । मुख्यस्तु पूर्वं व्याख्यात एव । तथापीह युक्तिमात्रमुच्यते । विषुवद्वृत्तात् क्रान्तिर्ध्रुवाभिमुखी । क्रान्त्यग्राच्छरः कदम्बाभिमुखः । कथं तेन तिर्य्यक्स्थेन सा संस्कार्या । अतः क्रान्त्यग्रे यद्द्युज्यावृत्तं तस्य शराग्रस्य च यदन्तरमृजु तेन संस्कृता सती स्फुटा भवति । तज्ज्यान्तरं कोटिरूपम् । शरः कर्णरूपः । तद्वर्गान्तरपदं द्युज्या वृत्ते भुजः । एतत् त्र्यस्रं दिग्वलनजत्र्यस्रसंभवम् । तत्र सत्रिराशिग्रहक्रान्तिः कदम्बध्रुवसूत्रयोरन्तरम् । तज्ज्या भुजः । तद्द्युज्या कोटिस्त्रिज्या कर्णः । यदि त्रिज्ययेयं कोटिस्तदा शरेण केत्युपपन्नम् । कोटिरूपस्यैव शरस्य ध्रुवोन्मुखस्याक्षज्ययाऽक्षजं दृक्कर्म कर्त्तुं युज्यते" प्रमि० विस्तरस्तत्रैव "विक्षेपलिप्ताः क्षितिजादिकानां खेशा ११० द्विबाणेन्दुमिता १५२ रसाश्वाः ७६ । षट्त्रीन्दवः १३६, खाग्निभुवः १३० सितज्ञपातौ स्फुटौ स्तश्चलकेन्द्रयुक्तौ" मू० "क्षितिजस्य खरुद्रमिता ११० मध्यमा